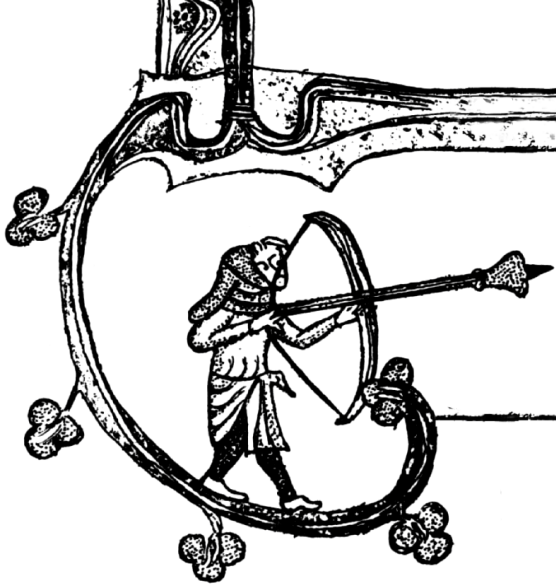

Glossa

i/ 2014

Puheenjohtajalta <i>Leena Enqvist</i>	3
Rakkautta ja taikuutta – vuoden ensimmäiset kuukausiesitelmät <i>Olli Lampinen</i>	4
Monitieteellistä mittaa keskiajan pohjola 3.–4.4.2014 <i>Teemu Korpijärvi</i>	6
Kaksi Franciscusta – köyheliini ja kirkkoruhtinas <i>Laura Leipakka</i>	8
Danten edeltäjien jäljillä: varhaiskeskiajan irlantilaiset kuvaukset taivaasta ja helvetistä <i>Teemu Korpijärvi</i>	14
Kannu ja kirkonkello – haaksirikkojen kaikuja Suomen rannoilta <i>Teemu Korpijärvi</i>	16
Glossan kesäretki Mankbyhyn 7.6.2013 <i>Karolina Kouvola</i>	18
Rooman perilliset: kuusi vuosisataa keskiajan historiaa <i>Teemu Korpijärvi</i>	19
Arkistolähteiden pysyvät sähköiset tunnisteet (PID). Kokemuksia Suomen keskiajan ja 1500-luvun sähköisiin aineistoihin viittaamisesta <i>Anu Lahtinen</i>	20
Tapahdumakalenteri	23
Jäseneksi	24

Glossæ-lehti on Glossa ry:n jäsen- ja tiedotuslehti.

Verkkosivu ja aiemmin ilmestyneet numerot: www.glossa.fi/glossae.

Toimituskunta: Teemu Korpijärvi, Leena Enqvist, Lauri Hirvonen, Karolina Kouvola, Olli Lampinen, Lauri Leinonen ja Piia Lempiäinen.

Latinankielinen sana *glossa* tarkoittaa kommenttia tai tulkintaa. Esimerkiksi keskiaikaisissa käsikirjoituksissa on *glossæ*, reunahuomautuksia. *Glossæ*-lehdessä julkaistaan keskiajan tutkimukseen liittyviä pikkuartikkeleita, uutisia ja keskustelua.

Glossa ry. on monitieteinen keskiajan tutkimuksen seura.

Verkko-osoite: www.glossa.fi

Postiosoite: Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, 00170 Helsinki

Tieteellinen verkkolehtemme Mirator: www.glossa.fi/mirator

Glossæ I/2014

ISSN 1455-9153

Painomäärä: 140 kpl

Helsinki, Unigrafia 2013

HYVÄ GLOSSAN JÄSEN,

Vuosi 2014 on ehtinyt jo syksyn kynnykselle. Tänä aikana Glossassa on ehtinyt tapahtua monenlaista. Vuosi käynnistyi hallituksen puheenjohtajanvaihdoksella. Glossaa kaksi vuotta luotsannut FT Jesse Keskiäho jätti yhdistyksen puheenjohtajan tehtävät vuodenvaihteessa. Tahdon tässä yhteydessä uutena puheenjohtajana esittää Jesselle kiitokset työstä Glossassa! Itsestäni voisin kertoa sen verran, että olen yleisen kirkkohistorian tohtorikoulutettava Helsingin yliopistossa ja valmistelen väitöskirjaani birgittalaisluostarien kirjakulttuurista. Glossan toiminnassa olen ollut aktiivisesti mukana nyt muutaman vuoden.

Hallitusmuutoksista huolimatta yhdistyksen toiminta on jatkunut entiseen tapaan. Toiminnan rungon ovat muodostaneet kuukausiesitelmät. Kevään esitelmätilaisuuksissa on saatu kuulla tuoreita tutkimustuloksia keskiajantutkimuksen eri aloilta. Esitelmäkauden aloitti viime vuonna väitelleen Tom Linkisen esitelmä samaa sukupuolta olevien suhteista keskiajan Englannissa – aihe, joka on ajankohtainen myös tämän päivän Suomessa. Alkuvuodesta väitellyt Lauri Ockenström puolestaan valotti jäsenistölle juuri puolustamansa väitöskirjan teemaa – magiaa keskiajalla. Näiden kahden esitelmän annista voitte lukea tarkemmin tästä lehdestä. Loppukeväästä pääsimme tutustumaan myös uusia Suomeen kohdistuvaan tutkimukseen, kun arkeologi Juha Ruohonen esitelmöi Ravattulan Ristimäen kirkonraunioiden kaivauksista. Ravattulan raunioiden löytäminen herätti viime vuonna runsaasti huomiota me-

diassa ja vihdoinkin myös Glossan jäsenillä oli mahdollisuus kuulla uusinta tietoa tästä tärkeästä löydöstä.

Kansainvälisyyttä Glossan kevään toimintaan saatiin, kun syksyllä 2013 Jarl Gallén-palkinnon saanut professori Lars Boje Mortensen saapui toukokuussa Helsinkiin pitämään jatko-opiskelijoille suunnattua kurssia keskiajan kirjallisuudesta. Glossa oli mukana järjestämässä tätä Thure Gallénin stiftelsen rahoittamaa kurssia. Kurssin kaikki osanottajat olivat ulkomaisia jatko-opiskelijoita, jotka keskiaikaisen kirjallisuuden ohella ehtivät tutustua myös keväiseen Helsinkiin ja tavata suomalaisia keskiajantutkijoita.

Tätä kirjoittaessani Glossan käynnistelee jälleen toimintaansa kesätaun jälkeen, ja syksyn ensimmäinen esitelmätilaisuus on jo ovela. Syksyn esitelmien aiheina ovat muun muassa Tuomas Akvinolainen sekä keskiaikaisten karttojen tutkimus. Tästä lehdestä löytyy myös ennakkomainos esitelmätilaisuudesta, jonka Glossa järjestää Tieteiden yössä tammi-kuussa 2015. Toivotan Glossan jäsenille hyvää (keskiajantäyteistä) alkavaa syksyä! Tervetuloa osallistumaan yhdistyksen toimintaan!

Leena Enqvist

Glossan puheenjohtaja

RAKKAUTTA JA TAIKUUTTA

– vuoden ensimmäiset kuukausiesitelmät

Olli Lampinen

GLOSSAN HELMIKUUN kuukausiesitelmän piti FT Tom Linkinen (Turun yliopisto) rakkaudesta samansukupuolisten kesken keskiajalla. Linkisen kulttuurihistorian väitöskirja *Stinking deed, deepest love: Same-sex sexuality in later medieval English culture* käsittelee paljolti homoseksuaalisuuteen liittyvää synnin ja tuomitsemisen kulttuuria. Esitelmä keskittyi kuitenkin niihin rakkauden ja intiimiyden ilmaisuihin, jotka olivat keskiajallakin mahdollisia samaa sukupuolta olevien välillä ja joista on vielä löydettävissä jälkiä.

Miesten välistä rakkautta kuvaa kolme esimerkkiä. Tunnetuin on Englannin kuninkaan Edward II:n läheinen suhde Piers Gavestoniin. Gaveston oli nuoren kuninkaan suosikki, joka vaatimattomasta sukutaustastaan huolimatta nousi maan johtomiesten joukkoon. Gaveston kuitenkin joutui ylimystön painostuksesta maanpakoon useita kertoja, ja lopulta hänet teloitettiin. Aikanaan myös Edward II kuoli hämärissä olosuhteissa, ja myöhemmät kirjoittajat käyttivät tapausta esimerkkinä sodomian vaaroista. Linkisen mukaan tapauksessa on kyse hyvän maineen menettämisestä: sama yleisesti tunnettu kansakäyminen ja läheisyys muuttui hyväksytystä toiminnasta vastustajien lyömäaseeksi, kun Edward II ja Gaveston menettivät suosiotaan.

Toinen esimerkki on Sir William Nevillen ja Sir Robert Clanvowen välinen lojaalius. Siitä kertoo Westminsterin kronikka ja Istanbulista löydetty hautamuistomerkki. Neville ja Clanvowe tapasivat Richard II:n hovissa. He saivat kuninkaalta merkittäviä virkoja ja tehtäviä, jotka he suorittivat lähes poikkeukset-

ta yhdessä. Vuonna 1391 Clanvowe kuoli, ja joidenkin päivien päästä surun murtama Neville seurasi kumppaniaan lakattuaan syömästä. Yhteisessä hautamuistomerkissä miesten vaakunat ovat samanlaiset, ja se muistuttaa kahden naimissa olleen aatelisten hautakiveä. Ritarit olivat perheellisiä, kunniallisia hyvien sukujen vesoja, joiden rakkautta ei pidetty sopimattomana.

Kolmas esimerkki on hautamuistomerkki Oxfordin Merton Collegessa. Siihen on kuvattuna ystävykset Johannes Bloxham ja Johannes Whytton. Miehet seisovat vierekkäin, kasvot katsojaan käännettyinä ja kädet liitettynä rukoukseen. Asetelma muistuttaa 1400-luvun avioparien hautamuistomerkkejä. Bloxham kuoli 1387, ja Whytton (k. 1420) osti heille yhteisen haudan. On mahdollista sanoa, oliko kyseessä hengellinen veljeys vai jonkinlainen maallinen ystävyys. Kiinnostavaa kuitenkin on, että parlamentissa Bloxhamin vastustajat syyttivät häntä ”nimeämättömistä rikoksista”, mutta Bloxhamin kannattajat heittelivät syyttäjiä kananmunilla ja Bloxham säilytti hyvän maineensa.

Linkisen esitelmä antoi elävän kuvan myöhäiskeskiajan rakkautta, ystävyyttä ja uskollisuutta arvostavasta kulttuurista. Rakkauden epämääräinen merkityssisältö antoi tosin aihetta odottaa esitelmän käsittelevän nimenomaan homoseksuaalista rakkautta, mutta Linkinen ei ottanut suoraan kantaa käyttämiensä esimerkkien seksuaaliseen puoleen. Varovaisuus on perusteltua, mutta jäin kuitenkin pohtimaan kirjallisten mallien ja todellisten tunteiden suhdetta. Kertovatko miesten välis-

tä rakkautta kuvaavat lähteet suvaitsevaisesta suhtautumisesta jopa romanttiseen läheisyyteen, vai olivatko ilmaissut hyväksyttäviä koska niissä ei nähty mahdollisuutta seksuaaliseen tulkintaan? Linkisen valmisteilla oleva yleis-tajuinen kirja aiheesta antanee lisävastauksia.

Maagiset traditiot keskiajalla

Huhtikuun esitelmän piti FT Lauri Ockenström (Jyväskylän yliopisto) keskiajan ja renessanssin maagisista traditioista. Esitelmä perustui osittain Ockenströmin taidehistorian väitöskirjaan *Talismaaneja, tulenliekkejä ja taivaallisen heijasteita: Marsilio Ficinin kuvamaagian taustat ja hermeettinen perinne*.

Magia oli pitkään väheksytty ja oudoksuttu tutkimusaihe, jota alettiin ensin suhteuttaa tieteeseen ja toisaalta uskontoon niiden primitiivisenä esi- tai välimuotona. Nykytutkimus näkee magian kuitenkin itsenäisenä ja rinnakkaisena ilmiönä, jossa ympäristöön pyritään vaikuttamaan tiedettä ja uskontoa täydentävin, osittain niiden kanssa yhteensopivin keinoin. Yleinen mielikuva magiasta muodostuu taikajuomista, noitavainoista ja pimeyden voimista, mutta esitelmä keskittyi pääasiassa magian oppineisiin muotoihin.

Myöhäiskeskiajan ja renessanssin kirjoittajat esittivät monenlaisia magian ja maagikkojen luokitteluja. Johannes Salisburlaisen listaan kuului mm. pehmeitä ihmisfiguureja manipuloivat *vultivoli*, kovia kuvia käyttävät *imaginarii*, ja *mathematici*, jotka harrasivat oppinutta astrologiaa. Historiallisesti on erotettavissa hermeettinen, salomoninen ja astrologinen kirjallinen, oppinut traditio. Erityisesti hermeettinen traditio oli suosittua renessanssin oppineiden parissa. Se perustui *Corpus Hermeticum* -kirjoituksiin, joiden uskottiin olevan myyttisen Hermes Trismegistoksen laatimia.

Kirkollisten kirjoittajien suhde magian eri lajeihin vaihteli: astrologiaa eli ns. luonnollista magiaa pidettiin yleensä harmittomana ja hyväksyttävänä. Muuta magiaa pidettiin vaih-

televasti joko pahojen henkien vaikutuksena tai petoksena ja taikauskona. On kuitenkin huomattava, että kirkko kiinnostui magiasta laajemmin vasta 1400-luvulla. Papit olivat itse asiassa suurin magiaa harjoittanut ryhmä, koska he kuuluivat lukutaitoiseen vähemmistöön. Yleisen käsityksen mukaan myös yliopistoissa opetettiin magiaa, ja niinpä tarinan mukaan vuonna 1320 Matteo Visconti pyysi oppinutta Dante Alighieria avukseen paavin murhayritykseen, jonka oli määrä tapahtua ”etätyönä” hopeisen figuurin ja suitsukkeiden avulla.

Useimmiten magian päämäärät ja keinot olivat harmittomia: tavoiteltiin karja-, kala- tai metsäonnea, suojelusta matkalla, menestystä rakkaudessa ja niin edelleen. Rikkaruohoja voitiin tappaa asettamalla puun kuvan päälle käärmeen tai madon kuva. Toisaalta vihamiehen kohdistuvat toiveet saattoi toteuttaa, jos hautasi henkilön muotoisen kuvan pää alas päin kaupungin edustalle tähtien asennon ollessa oikea. Hermettisen talismaanimagian avulla saattoi jopa komentaa muita ihmisiä. Siihen tarvittiin muun muassa lyijysormus, Saturnuksen kuva, kyyhkysuhri ja pidättäytyminen lihasta ja seksistä.

Esitelmä toi kiinnostavasti esiin keskiajan ja renessanssin magiasta puolen, jota harvoin kuvataan populaareissa yhteyksissä. Magiaa harjoitettiin yhteiskunnan kaikissa kerroksissa, sen tietyt suuntaukset perustuivat pitkään kirjalliseen traditioon, ja myös teologit saattoivat tuntea sitä. Yleisökeskustelussa pohdittiin magian suhdetta uskonnollisiin rukouksiin, jotka saattoivat tähdätä hyvinkin konkreettisiin lopputuloksiin. Ockenström totesi myös, että suomalaisen ja pohjoismaisen magian harjoittamisen tutkimus on rajoittunut lähinnä kansanuskomuksiin, vaikka ainakin Kustaa Vaasan hoviastrologi tunsikin Keski-Euroopan hermeettisiä renessanssikirjoittajia. Ockenström valmistelee parhaillaan suomenkielistä yleistajuista teosta keskiajan magiasta.

MONITIETEELLISTÄ MITTAA

KESKIAJAN POHJOLASTA 3.–4.4.2014

Teemu Korpijärvi

OSALLISTUIN HUHTIKUUN ALUSSA Tanskan Århusissa järjestettyyn *Comparing the Medieval North: Coordinating methodologies in the study of Medieval Scandinavia* -työpajaan ja sen jatkona järjestettyyn *Comparison and Correlation* -seminaariin. Seminaarin järjestävinä ja rahoittavina tahoina toimivat Århusin isäntäyliopiston (AU) kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen laitos ja University College Londonin (UCL) Faculty Institute of Graduate Studies.

Seminaari oli Århusin yliopistossa laatu-
aan ensimmäinen ja omassa lajissaan mainio
esimerkki konferensseissa syntyvistä yhteis-
työaloitteista: idean äitinä toimi kaksi jatko-
opiskelijaa, joiden ajatukset olivat kohdanneet
aiemmassa seminaarissa. Tohtorikoulutettavat
Matilda Watson (UCL) ja Marie Bønløkke
Spejlborg (AU) muodostivatkin yhdessä År-
husin yliopiston henkilökunnan kanssa aina-
kin osallistujan näkökulmasta saumattomasti
toimivan tiimin, joka tarjosi saagatutkimuk-
sesta ja keskiajan Skandinaviasta kiinnostu-
neille tutkijoille kiehtovan ja monipuolisen
vertaisfoorumin. Koska oma tutkimusaiheeni
on luonteeltaan poikkitieteinen ja käsittelee
Itämeren aluetta, halusin luonnollisesti päästä
joukkoon mukaan. Kiitos ystävällisten järjes-
täjien, tilaisuus tähän tarjoutui varsin vaivat-
tomasti.

Varsin tiiviiksi pakattu ensimmäinen
päivä oli jaettu kolmeen sessioon, joissa kä-
siteltiin yhteensä yhdeksän paperia, joista
kullekin oli osoitettu yleisön joukosta kolme
kommentaattoria. Esiintyjistä ainoastaan kak-
si oli tanskalaisia loppujen tullessa Suomesta,
Belgiasta, Yhdysvalloista ja Brittein saarilta.

Kommentaattorit kävivät kunkin esityksen
läpi ja tekivät siitä huomioitaan, käynnistäen
sitten sessioiden päätteeksi yhteisen keskuste-
lun kullakin kerralla käsitellyistä aiheista.

Uusia lähestymistapoja ja työvälineitä

Teemat ja yksittäisten tutkimusten metodit
vaihtelivat varsin paljon, mutta pysyivät mu-
kavasti tehtävänannon ajallisessa ja maantie-
teellisessä rajauksessa. Viisi esitystä käsitte-
li saagoja tai viikinkiaikaa ja loput tarkastelivat
esimerkiksi keskiajan eliitin käyttäytymismal-
leja sekä Englannin ja Skandinavian välisiä
suhteita vuoden 1066 jälkeen. Omalta osal-
tani varsin kiinnostavaksi muodostui Ilkka
Leskelän (Helsingin yliopisto) Tukholman
ja Turun sekä Gdansk ja Lyypekin välistä
keskiaikaista hansakauppaa käsittelevä ver-
kostotutkimus. Erilaisten metodologioiden
kirjo oli varsin kattava ja esimerkiksi Teclan
Taggartin (Aberdeenin yliopisto) tarkastelema
Tor-jumalasta välittyneen tiedon ja assosioitu-
jen elementtien yhteys oli minulle psykologi-
selta lähestymistavaltaan uusi ja tuore. Toinen
psykologista näkökulmaa tekstikritiikkiin tar-
joava esitys saatiin kuulla Pete Sandbergilta
(UCL), joka käsittelee abstraktien, konkreet-
tisten ja konseptuaalisten metaforien suhdetta
saagateksteissä.

Helsingin yliopistossa on tehty viime
vuosina varsin mittavaa kodikologista tutki-
musta ja Beeke Stegmannin (Kööpenhaminan
yliopisto) tarkastelema Árni Magnussonin
kokoamien (s. 1663–k. 1730) ja häneltä jäl-
keenjääneiden käsikirjoitusten uudelleenjär-
jestelyä koskeva esitys oli lähteiden säilymisen

ja muuttumisen näkökulmasta hyvin kiinnos-
tavaa seurattavaa etenkin, kun tämä toteutet-
tiin tekstiä analysoivien XML- (Extensible
Markup Language) ja TEI- (Text Encoding
Initiative) ohjelmien avulla. Árni Magnusson
oli merkittävä islantilainen kirjanoppinut ja
keskiaikaisten käsikirjoitusten keräilijä. Toi-
nen lähdekriittiseksi luonnehdittava esitys
kuultiin Catalin Taranulta (Leedsin yliopis-
to), joka käsittelee työssään kertomaperinteen
suullisten kerrosten välittymistä kirjallisiin
kuvauksiin puumaisen mallin sijaan rihmas-
tomaisesti – siis siten, että kirjallisiin lähteisiin
päätyvillä kertomuksilla on hyvin monisyiset
säilymis- ja katoamisväylät, jotka ovat ainakin
jossakin määrin jäljitettävissä.

Kaikki varsinaisten työpajapäivän esityk-
set olivat mielestäni hyvin kiinnostavia ja suu-
rimmassa osassa niistä oli paitsi temaattisesti
myös metodologisesti tuore lähestymistapa
kysymyksenasetteluunsa. Ennen kaikkea use-
at niistä hyödynsivät joko nykytutkijan käy-
tettävissä olevia tietoteknisiä apuvälineitä tai
yhdistivät historian tutkimusta ainakin itsel-
leni uudella tavalla vaikkapa psykologiaan tai
verkostotutkimukseen. Kaiken kaikkiaan esi-
tykset poikivat runsaasti keskustelua ja hyvää
palautetta, josta toivottavasti oli hyötyä kai-
kille työpajan osanottajille. Itse ainakin koin
saavani paljon enemmän, kuin olin pöytään
tuonut ja monet käytetyistä metodeista saivat
pohtimaan oman tutkimusaiheeni käsittelyssä
käyttämiäni apuvälineitä uudesta näkökul-
masta. Vertailu teemana kantoi hyvin. Ai-
noana varsinaisena kritiikkinä voisin nostaa
esille päivän hektisyyden, yhteen päivään oli
ahdettu todella paljon tiivistä ohjelmaa ja
kuulin, etteivät aivan kaikki olleet mahtuneet
mukaankaan. Itse toivon, että Århusin yli-
opistossa järjestetään vastaisuudessaakin yhtä
joustavasti otsikoituja työpajoja, seminaareja
ja konferensseja, mutta ne jaettaisiin vaikkapa
kaksipäiväisiksi. Ymmärrän toki majoittumi-
seen ja muuhun järjestelyyn liittyvät kustan-
nukset ja vaivan – kaikki pelasi mielestäni ko-
konaisuutena erittäin hyvin.

Århus vierailijan silmin

Toisena päivänä Århusin yliopiston kes-
kiajan tutkimuksen yksikön *Comparison and
Correlation* -seminaarissa oli itseni lisäksi
yksi toinen esiintyjä, Louisa Taylor (UCL),
joka käsittelee ylimystön käyttäytymismalleja
Tanskassa, Norjassa ja Englannissa vuosien
1066–1300 välillä vertailevista näkökulmis-
ta. Hänen esityksensä keskiössä oli kysymys:
keitä aikakauden ylimykset olivat ja kuinka
he luokkana määrittivät toisaalta itsensä
ja kuinka he näyttäytyvät nykypäivänä tar-
kasteltuna – olivatko he hillittyä eliittiä vai
väkivaltaisia joukkojen johtajia. Omassa
esityksessäni pyrin avaamaan kirjallisten ja
arkeologisten lähteiden keskinäistä suhdetta
ja käytettävyyttä keskiajan merihistorian tut-
kimuksessa. Kanssaesiintyjäni pitämää esitel-
mää oli kiinnostava kuunnella ja sain omaan
esitykseeni paljon ajatuksia herättävää palau-
tetta sekä osoitetuilta kommentoijiltani että
luokkayleisöltä – osa näistä ajatuksista on jo
siirtynyt oman väitöskirjatyöni aineksiksi.

Århusin yliopiston kampuksesta sum-
mattakoon, että se on miellyttävä ja moderni
kokonaisuus, jonka alueella on varsin helppo
suunnistaa ensikertalaisena ummikkonakin.
Ainakin mitä keskiajan tutkimuksen yksikön
henkilökuntaan ja opiskelijoihin tulee, sain
heistä erittäin positiivisen ja vastaanottavan
kuvan – Århusiin oli helppo tulla. Ennen
kaikkea sain tilaisuuden solmia paljon uusia
suhteita toisiin väitöskirjantekijöihin ja jo
asemansa vakiinnuttaneisiin tutkijoihin. År-
hus on varsin kaunis kaupunki, jossa sijaitsee
myös Tanskan pisin (93 m.) ja Pohjoismaiden
vanhin kirkko, Vor Frue Kirke, joka on
rakennettu 1060.

Summa summarum voin hyvillä mielin to-
deta tällaisten kollegiaalisten kokoontumisten
olevan ajatustenvaihtoineen äärimmäisen he-
delmällisiä ja suositella Århusin kaupunkia ja
yliopistoa suomalaisten keskiajantutkijoiden
vierailukohteena tilaisuuden tarjoutuessa.

KAKSI FRANCISCUSTA

– köyheliini ja kirkkoruhtinas

Laura Leipakka

Viime vuoden maaliskuussa roomalaiskatolisen kirkon 266. paaviksi valittu argentiinalainen kardinaali Jorge Bergoglio on ensimmäinen paavi monessa mielessä. Hän on ensimmäinen jesuiittasääntökuntaan kuuluva paavi, ensimmäinen eteläamerikkalainen paavi ja ensimmäinen paavi, joka otti nimekseen Franciscus. Nimivalinnalla viitataan Italian suojeluspyhimykseen keskiajalla eläneeseen Franciscus Assisilaiseen. Mitä uusi paavi haluaa tällä ennennäkemättömällä nimivalinnalla sanoa ja löytyykö paavin ja hänen kaimansa ajattelumaailmasta kenties jotain yhteistä?

Franciscus Assisilainen: köyhien pyhimys

Kuka oli Assisin ”pieni köyhä” (it. *poverello*) Franciscus Assisilainen? Mitä oikeastaan tiedämme tästä keskiajalla eläneestä ja vaikuttaneesta pyhimyksestä, jonka toiminta ja sanoma ovat jättäneet jälkensä historiaan ja roomalaiskatolisen kirkkoon?

Aluksi on syytä huomata ja huomioida, että kaikki mitä Franciscus Assisilaisesta nykyisin tiedämme, pohjautuu keskiajalla kirjoitettuihin pyhimyselämäkertoihin. Nämä tekstit eivät suinkaan ole puolueettomia kuvauksia Franciscuksen elämästä ja teoista, vaan pikemminkin puolustus- ja myyntipuheita Franciscuksen pyhimyksesi julistamisen puolesta. Useat keskiaikaiset pyhimyselämä-

kerrat ja -legendat kuvaavat Franciscuksen elämää värikkäästi, mikä oli ajalle tyypillistä. Tekstien tarkoituksena on ollut vahvistaa Franciscuksen asemaa hurskaana ja esimerkillisenä kristittynä. Onkin haastavaa, ellei jopa mahdotonta löytää muuta kuin hagiografista elämäkerta-aineistoa Franciscuksesta. Siksi Franciscuksen elämää ja persoonaa tarkasteltaessa on vaikeaa löytää oikea ihminen kaiken pyhimyskultauksen alta.

Franciscus Assisilainen (1181/1182–1226) oli italialainen fransiskaani kerjäläisveljestön perustaja ja johtohahmo, joka saavutti jo eläessään mainetta hurskaana kristittynä ja kansansuosion pyhimyksenä, joksi hänet julistettiin pian kuolemansa jälkeen. Franciscus Assisilaisen toiminnasta ja hänen perustamastaan fransiskaanisääntökunnasta tiedämme paljonkin. Sen sijaan Franciscuksen omat varhaisvuodet ovat pimennossa. Pyhimyselämäkertojen mukaan hän syntyi varakkaan kauppiaan pojaksi Assisissa, oli nuorena miehenä mukana sodassa, joutui sotavangiksi, sairastui vakavasti, etsi suuntaa elämälleen, kuuli kirkossa evankeliumin sanoman Kristuksen seuraamisesta, myi kaiken omaisuutensa ja lopulta omisti koko elämänsä Jumalalle sekä köyhien ja heikkojen auttamiselle.

Franciscuksen köyhyyttä ja yksinkertaisuutta vaalineelle elämäntavalle löytyi pian kannattajia, joiden joukko kasvoi nopeasti. Tästä syystä Franciscus katsoi parhaaksi luoda toiminnalleen säännöt ja anoi sille

paavilta hengellisen sääntökunnan asemaa, joka myönnettiin virallisesti vuonna 1223. Franciscuksen ja hänen seuraajiensa muodostama hengellinen mendikantisääntökunta fransiskaanit eli kerjäämällä (lat. *mendicare*), tekemällä laupeudentöitä ja julistamalla evankeliumia keskiajan kaupungeissa. Tämä oli keskiajan maailmassa kumouksellista, sillä aiemmin hengellisten sääntökuntien jäsenet olivat sulkeutuneet luostarinmuurien sisäpuolelle rukoilemaan maailman puolesta enemmän kuin elämään siinä tai saarnaamaan evankeliumia kaupunkien kaduilla ja kujilla. Tässä mielessä Franciscus uudisti toiminnallaan kirkkoa ja loi kokonaan uudenlaisen hengellisen elämäntavan, joka painotti maallikkohurskautta ja hengellistä toimintaa maailmassa ihmisten keskellä.

Fransiskaanit toimivat sääntökunnan alkuaikoina aktiivisesti Keski-Italiassa, kuten Assisin ja Perugian kaupungeissa, jotka Franciscuksen elinaikana kasvoivat nopeasti. Myöhemmin sääntökunnan toiminta laajeni ensin koko Italian niemimaalle ja siitä nykyisen Euroopan alueelle. Sääntökunnan liikkuvan luonteen vuoksi – kerjäläisveljet kulkivat kaupungista kaupunkiin – sen vaikutus levisi nopeasti ja ulottuu nykyisin kaikkialle maailmaan.

Franciscuksen elämäntavan keskeiset periaatteet olivat köyhyys, nöyryys ja kuuliaisuus. Franciscuksen toiminta perustui evankeliumiin ja sen sanomaan Kristuksen seuraamisesta (lat. *imitatio Christi*). Evankeliumeissa kuvattu Jeesuksen toiminta oli Franciscukselle suorana esimerkkinä. Jeesuksen yksinkertainen, köyhä ja kiertelevä elämäntapa sekä Jumalan rakkauden julistaminen ja laupeuden osoittaminen köyhiä ja heikkoja kohtaan oli Franciscuksen ajattelun ja toiminnan ydin. Yksinkertainen elämäntapa, nöyryys ja vaatimattomuus, lähimmäisenrakkaus, evankeliumin julistaminen sekä rakkaus koko luomakuntaa kohtaan olivat Franciscuksen ajattelun kulmakiviä.

Cimabuen näkemys pyhästä Franciscuksesta.

Jorge Bergogliosta Franciscukseksi

Tänä vuonna valittu paavi on jo ensimmäisten virkakuukausiensa aikana tullut suurelle yleisölle tutuksi niin lehtien kuin television välityksellä. Paavi Franciscus ei näytä kaihtavan julkisuutta, vaan pikemminkin päinvastoin näyttäisi osaavan käyttää sitä hyödykseen viestinsä levittämiseen. Mutta kuka uusi paavi oikein on ja mitä hän julistaa?

Ennen valintaansa paaviksi argentiinalainen Jorge Bergoglio toimi Buenos Airesin arkkipiispina. Hän syntyi vuonna 1936 italialaistaustaisten vanhempien perheeseen Argentiinan pääkaupungissa. Bergoglio vihittiin papiksi vuonna 1969. Hän on jesuiittasääntö-

kunnan jäsen ja on opettanut katolista teologiaa yliopistossa. Kardinaaliksi Bergoglio nimitti paavi Johannes Paavali II vuonna 2001. Ennen paaviuttaan Bergoglio toimi roomalaiskatolisen kirkon keskushallintoelimen kuurian eri osastoilla, mm. liturgisten, sakramentaalisten ja perheasioiden parissa. Paaviksi hänet valittiin maaliskuussa 2013 paavi Benedictus XIV erottua virastaan. Kardinaali Bergoglio otti paavinimekseen Franciscuksen ensimmäisenä paavina roomalaiskatolisen kirkon historiassa.

Paavi Franciscus on lausunut, että kirkon tehtävä on julistaa evankeliumia maailmassa ja olla armon yhteisö. Kristus ja hänen pelastustekonsa on kirkon ydin, armon julistaminen ja vieminen kaikkialle on kirkon ja kristittyjen tehtävä. Köyhien ja heikkojen puolustaminen on Kristuksen seuraamista konkreettisesti. Kirkon tulee taistella sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta vastaan ja puolustaa sorrettujen ja heikkojen oikeuksia. Rahan valta, ahneus ja omaneduntavoittelu ovat se konkreettinen paha, joka maailmaamme tällä hetkellä riivaa. Tästä pahuudesta joutuvat eniten kärsimään yhteiskunnan pohjalla ja reunalla olevat ihmiset. Kirkon tulee puolustaa heitä, olla heidän äänensä.

Uuden paavin myötä roomalaiskatolinen kirkko näyttäisi astuneen uuteen aikaan. Paavi Franciscus I on antanut lausuntoja, joista voi päätellä roomalaiskatolisen kirkon avautuvan hiljalleen moderniin maailmaan. Mutta paavin sanoja on myös tulkittu yli-innokkaasti, mutkia on vedetty suoraksi. Paavi Franciscus on painottanut ja korostanut näkyvämmiin eri asioita kuin edeltäjänsä. Paavi on tuonut esiin huolensa maailman sosiaalisesta epäoikeudenmukaisuudesta ja uskontojen välisen vuoropuhelun tarpeellisuudesta. Hän on tarttunut rohkeasti roomalaiskatolisen kirkon epäkohtiin ja kipupisteisiin mutta kovinkaan konkreettisia uudistuksia ei vielä ole nähty kirkon tasolla. Sen sijaan paavi-instituutiota Franciscus on tuonut alas norsunluutornista

ja tavallisten ihmisten tasolle. Paavi on esiintynyt tiuhaan julkisuudessa ja kansan parissa, usein hyvin yksinkertaisesti ja mutkattomasti. Hänen kerrotaan myös kieltäytyneen paavin asemaan kuuluvista etuoikeuksista, kuten virka-asunnosta, ja elävän edelleen vaatimattomissa oloissa. Persoonallaan paavi Franciscus on toiminut esimerkkinä yksinkertaisuudesta ja vaatimattomuudesta – arvoista, joita hän on korostanut ja peräänkuuluttanut. Tässä mielessä hän on Assisin kaimansa kanssa samassa seurassa.

Paavi Franciscus kaimansa jalanjäljillä

Paavi Franciscuksen ensimmäiset hetket paavina kertoivat siitä, että muutoksen tuulet roomalaiskatolisessa kirkossa puhaltavat. Ensimmäiset sanansa uusi paavi lausui kansankielellä italiaksi eikä latinaksi, niin kuin perinteisesti on ollut tapana. Paavi Franciscus tahtoi myös itse maksaa konklaavin aikaisen hotellilaskunsa, piti virkaanastujaispuheensa ilman sen kummempia esivalmisteluja ja pyysi ensitöikseen kristityiltä kanssasisariltaan ja -veljiltään rukouksia tehtävänsä hoitamisen puolesta ennemmin kuin antoi heille oman siunauksensa.

Nöyryys, vaatimattomuus, yksinkertaisuus. Yhtymäkohdat keskiajan Franciscuksen ja nykyisen paavi Franciscuksen välillä näyttäisivät olevan moninaiset. Kahta Franciscusta yhdistävät yksinkertainen elämäntapa, ”vihreät arvot”, evankeliumin julistaminen, köyhien ja heikkojen puolustaminen, vuoropuhelu muiden uskontojen kanssa sekä painotus Kristuksen seuraamisesta kristityn ensisijaisena tehtävänä.

Paavi Franciscus on avoimesti sanonut, että otti paavin nimensä Franciscus Assisilaisen mukaan, koska hän pitää keskeisenä tehtävään köyhien ja heikkojen oikeuksien ajamista. Tämä oli keskiajan Franciscuksen toiminnassa etusijalla ja pohjautui evankeliumin sanomaan Kristuksen seuraamisesta

*Tuore paavi Franciscus
I maaliskuussa 2013*

ja lähimmäisenrakkaudesta sekä niiden toteutumisesta konkreettisina lapeudentekoina. Uusi paavi on siten arvomaailmaltaan kaimansa jalanjäljillä julistaessaan, että ilman Kristusta ja hänen seuraamistaan ei kirkkoa ole olemassa. Keskiajan Franciscuksen toiminnassa evankeliumia tuli saarnata ihmisten parissa ja samalla tehdä sen mukaisia lapeudentekoja. Paavi Franciscus on puheissaan viitannut siihen, että kirkon tulisi olla nöyrä ja vaatimaton yhteisö, jossa kaikki olisivat samanarvoisia ja jonka kautta rakkaus heikompiin kohtaan heijastuisi kaikkialle maailmaan.

Myös yksinkertainen elämäntapa sekä vaatimattomuus näyttäisivät yhdistävän Franciscuksia. Keskiajan Franciscus luopui omasta vauraudestaan elääkseen köyhänä kerjäläisenä ja auttaakseen heikommissa asemassa olevia. Paavi Franciscus kuvataan työväenluokkaisesta taustasta lähtöisin olevaksi mieheksi, joka kokkaa omat ateriansa, käyttää mielellään jul-

kisia liikennevälineitä ja välttää turhaa rahankäyttöä. Hän myös liikkuu mielellään kansan parissa ja esiintyy mutkattomasti vailla turhia seremoniallisuuksia.

Franciscuksia yhdistää myös rakkaus koko luomakuntaa ja sen hyvinvointia kohtaan. Paavi Franciscus on jo lyhyessä ajassa tullut tunnetuksi kestävän kehityksen ja vihreiden arvojen puolestapuhujana, joka matkustaa mieluummin bussilla kuin virka-autolla. Keskiajan Franciscuksen puolestaan kerrotaan saarnanneen kaloille ja linnuille sekä ylistäneen koko luomakuntaa kasveineen ja eläimien Jumalan rakkauden ilmentymänä.

Kummallakin Franciscuksella näyttäisi olevan tahto sekä taito käydä avointa ja ystävällistä vuoropuhelua vieraiden uskontojen kanssa. Franciscus Assisilaisen kerrotaan vierailleen islaminuskteisissa valtakunnissa kertomassa Kristuksesta vailla vihamielistä ennakkoluuloa vierasta uskontoa kohtaan.

Paavi Franciscus on puolestaan jo kardinaaliaikoinaan tullut tunnetuksi ystävällisestä ja avoimesta suhtautumisestaan muihin uskontokuntiin ja halustaan käydä uskontodialogia muslimi- ja juutalaisyhteisöjen kanssa.

Monista yhtäläisyyksistään huolimatta, kahden Franciscuksen väliltä löytyy myös eroavaisuuksia. Kumpikin on omalla tavallaan aikansa vanki, eikä pääse sitä pakoon. Kirkolliset uudistukset ja uudistusvaatimukset olivat Franciscus Assisilaisen aikana hyvin erilaisia kuin nykyisen paavi Franciscuksen aikana. Ajat ovat muuttuneet ja tavat sen mukana. Enää ei riitä evankeliumin saarnaaminen kaupunkien kaduilla saattamaan uusia pappeja tai maallikkoja kirkon helmaan. Köyhien auttamiseksi ei riitä leivän jakaminen kadulla, vaan tarvitaan instituution tasolle ulottuvia uudistuksia.

Hengellinen johtajuus sekä yhdistää että erottaa Franciscuksia. Keskiajan Franciscus oli aikalaiskuvausten mukaan valovoimainen persoona ja pyhimys jo eläessään. Mutta hän ei ollut mikään esimerkillisen vahva ja visionäärinen johtaja, jollaista hänen kasvava hengellinen sääntökuntansa olisi tarvinnut. Ehkä juuri tästä syystä fransiskaanisääntökunta hajaantui kolmeen osaan Franciscuksen viimeisinä elinvuosina ja niiden jälkeen. Paavi Franciscus sen sijaan on yli miljardin kristityn hengellinen johtaja ja Rooman piispa, jolta odotetaan johtajuutta sekä kirkollishallinnollisissa että kristityn esipaimenen tehtävään liittyvissä kysymyksissä. Paavi on paitsi roomalaiskatolisen kirkon pää, nykyisin myös näkyvä kristillinen hahmo, jonka persoonan varassa yleinen mielipide roomalaiskatolisesta kirkosta seisoo tai kaatuu.

Uuden paavin toimintakauden alkumetreillä vaikuttaa siltä, että paavi Franciscus nousee tilanteen tasalle ja pystyy toimimaan vahvana johtajapersoonana toisin kuin keskiaikainen kaimansa. Aika kuitenkin näyttää, kuinka vastavalittu paavi selviää keskusjoh-

toisen, mutta moniulotteisen ja perinteiden kuormittaman roomalaiskatolisen kirkon kaitsemisesta jatkuvasti muuttuvassa nykymaailmassa.

Nimi on enne – Franciscukset kirkon uudistajina?

Sekä keskiajan Franciscusta että nykyistä paavia on kuvailtu uudistusmieliseksi. Tähän termiin on kuitenkin suhtauduttava varauksella, sillä kirkkoa koskevat uudistukset kummankin Franciscuksen kohdalla rajoittuvat ainoastaan heidän arvomaailmansa mukaiseen toimintaan.

On luonnollista, että uusi paavi korostaa yksinkertaista, vaatimatonta elämäntapaa, jollaista hän eli jo ennen paaviuttaan. On luontevaa, että hän haluaa kohdata köyhiä ja puolustaa heidän oikeuksiaan, sillä niin hän teki jo kardinaaliaikanaan. Franciscus Assisilainen puolestaan uudisti roomalaiskatolista kirkkoa juuri niiltä osin, jotka olivat hänen toiminnassaan keskeisiä.

Kristuksen seuraaminen köyhydessä, nöyryydessä ja kuuliaisuudessa sekä lähimmäisenrakkauden edellyttämät laupeudenteot köyhiä, sorrettuja ja heikkoja kohtaan ovat osa evankeliumin ydinsanomaa ja Franciscusten toiminnan keskiössä.

Edellä mainittujen ajattelu- ja toimintatapojen painottaminen ja niiden mukainen konkreettinen toiminta edustivat keskiajan kirkossa uudenlaista hengellisyyttä, mutta missään vaiheessa Franciscus Assisilainen ei pyrkinyt muuttamaan koko kirkkoa tai sen oppia. Hän oli kuuliainen paavin auktoriteetille elämänsä loppuun saakka eikä hän kyseenalaistanut oman aikansa kirkollisia traditioita. Sama pätee nykyiseen paavi Franciscukseen, joka uudistaa roomalaiskatolista kirkkoa juuri niiltä osin, jolloin se sotii hänen omaa uskonkäsitystä tai arvomaailmaansa vastaan.

Köyhien oikeuksien ajaminen, uskontodialogi ja yksinkertaisen elämäntavan vaaliminen ovat paavilta esimerkillisiä tekoja ja muutosakselia roomalaiskatoliselle kirkolle. Mutta paavin painottamat ja esille nostamat asiat eivät ole suuria opillisia uudistuksia, joita moderni maailma roomalaiskatoliselta kirkolta vaatii. Paavi Franciscus ei ole suoraan ja konkreettisesti pyrkinyt muuttamaan roomalaiskatolisen kirkon perinteisiä käsityksiä abortin kieltämisestä, avioliittoinstituutiosta, naispappeudesta tai pappien selibaatista. Näissä kirkkoa puhuttavissa ja kuohuttavissa uudistuskysymyksissä paavi on ollut konservatiivinen, vaikka onkin painottanut kirkon olevan avoin ja armoa julistava yhteisö, jonne kaikki ovat tervetulleita.

Roomalaiskatolinen kirkko elää nykyisin jatkuvan uudistuspaineen alla. Moderni maailma ja perinteitä vaaliva roomalaiskatolinen kirkko eivät aina kohtaa toisiaan sopuisuudessa. Paavi Benedictus XVI ei kyennyt pidettyänsä persoonallaan saamaan pedofiiliaskandaaleissa ja rahoitusotkuissa ryvetyntä sekä uskottavuusongelmista kärsivää roomalaiskatolista kirkkoa raiteilleen. Edellinen paavi tulikin tunnetuksi enemmän terävänä teologina ja oikean uskonopin vartijana kuin maailmaa syleilevänä mediapersoonana, jollaista roomalaiskatolinen kirkko kipeästi tarvitsee. Siksi uudella paavi Franciscuksella on useita haasteita edessään.

Nykyisen paavin kaima Franciscus Assisilainen uudisti keskiajan kirkkoa omalla tavallaan painottamalla yksinkertaista elämäntapaa ja heikommassa asemassa olevien auttamista. Mikäli nimi on enne, paavi Franciscuksen ensimmäisten työkuukausien sanat ja teot ovat monessa suhteessa Franciscus Assisilaisen jalanjäljillä. Siksi jonkinasteiset uudistukset roomalaiskatolisessa kirkossa ovat paitsi mahdollisia, myös todennäköisiä.

Uuden paavin nimivalinta enteilee keskiajan Franciscuksen sanoman ja toiminnan

uutta esiinnousua roomalaiskatolisen kirkon arjessa. Köyhyys, nöyryys, lähimmäisenrakkaus, armo, evankeliumin julistaminen ja kuuliaisuus ovat kummankin Franciscuksen ohjeita. Paavi on *servus servorum Dei*, Jumalan palvelijoiden palvelija. Tässä mielessä paavi Franciscus on osoittanut olevansa nimensä mittainen kaimansa seuraaja.

Kirjoittaja on teologian maisteri yleisestä kirkkohistoriasta

GLOSSA RY.
TIEDOTTA

Glossan lokakuun kuukausiesitelmä:

FT Stefan Schröder (HY): *Redesigning the World. Impact and Functions of Arabic Cartographical Knowledge in Late Medieval Latin-Christian Maps.* Tiistaina 14.10. klo 18.00, Tieteiden talon salissa 309.

Viime vuosikymmenten poikkitieteellinen tutkimus on osoittanut arabialais-islamilaisten tietämyksen huomattavan merkityksen kristitylle Euroopalle. Arabialais-islamilaisten ja niiden eurooppalaisten vastineiden keskinäisyydestä löydetään satunnaisesti mainintoja myös keskiajan kartografisessa tutkimuksessa. Esitelmässä tarkastellaan useita keskiaikaisia käsikirjoituksia ja karttoja, joiden kautta esitellään arabialais-islamilaisten perinteen välittymistä ja muuttamista keskiaikaisissa latinalais-kristityissä kartoissa. Esitys on englanninkielinen.

DANTEN EDELTÄJIEN JÄLJILLÄ:

varhaiskeskiajan irlantilaiset kuvaukset taivaasta ja helvetistä

Teemu Korpijärvi

VIIME TOUKOKUUN ESITELMÄILLASSA Hel-singin yliopiston uskontotieteen dosentti Katja Ritari (PhD) kokosi Tieteiden talolle kirjavan joukon niin irlantilaisesta kulttuurista, uskontotieteestä kuin historian tutkimuksesta kiinnostuneita kuul-telijoita. Italian Firenzestä kotoisin olleen Dante Alighierin (s. 1265–k. 1321) Juma-lainen näytelmä on epäilemättä useimmil-le tuttu. Danten runomuotoisen eepoksen temaattiset juuret lepäävät kuitenkin hänen elinaikaansa syvemmällä keskiajan uskon-nollisessa kirjallisessa kulttuurissa. Danten teemallisina innoittajina saattoivat toimia 300-luvun apokryfiteksti *Visio Pauli* ja Irlan-nissa varhaiskeskiajalla syntynyt eskatologi-nen kirjallisuustraditio, jonka huipentumana Ritari nosti esiin 1100-luvulla kirjoitetun *Visio Tnugdalin*. Puhuttaessa Danten mahdolli-sesti saamista vaikutteista onkin hyvä muistaa uskonnollisen kirjallisuuden edustaneen aika-kauden ehdotonta valtavirtaa. Dante myös to-distetusti matkusteli elämänsä aikana ja joutui lähtemään maanpakoon kotikaupungistaan. Hänen matkojensa laajuudesta käydään kui-tenkin yhä keskustelua ja kiistellyt lähteet sijoittavat niiden määränpäätt aina Pariisiin ja Oxfordiin saakka. Ottamatta kantaa roh-keimpiin tulkintoihin on täysin mahdollista, että Dante törmäsi varhaisempiin teksteihin, jotka jättivät jälkensä Jumalaiseen näytel-mään.

Paavalin ja Tnugdaluksen ihmeelliset seikkailut

Kristinuskoon kuuluu usko taivaaseen ja hel-vettiin, joihin sielut maallisen maailman jäl-keen päätyivät kukin tekojensa mukaan. Jo *Visio Pauliin* sisältyi ajatus kylmästä tai jää-tyneestä helvetistä, jonne erityisesti eläessään kylmäsydämisesti toimineet saattoivat joutua tulisen hornan vaihtoehdona. Sekä taivaassa että helvetissä oli omat enkelinsä, jotka ylis-tivät Jumalaa tai piinasivat tuomittuja. Kuten Danten runoeepoksessa, myös varhaisem-missa teksteissä synnintekijöitä rangaistiin, ja eriaasteisista synneistä oli luvassa omanlaisensa kuritukset tuonpuoleisessa. Maallisessa elä-mässä rangaistukset tulivat usein ruumiillisessa muodossa. Vankeustuomiot olivat poikke-uksellisia, ja vain varakkailla oli mahdollisuus suoriutua sakkorangaistuksista. Niinpä fyy-sinen rankaiseminen oli linjassa myös aika-kauden maallisen kokemusmaailman kanssa. Taivas sen sijaan oli hunajan ja maidon maa, jossa sielut saivat levätä ja ylistää Jumalaa jär-ven ympäröimällä saarella, jonka keskellä ko-hosi ihmeellinen Kristuksen kaupunki. *Visio Paulin* armollisuus näyttäytyy siinä, että myös synkimmille syntisille sallittiin sunnuntai vapaapäivänä kidutuksesta – kuitenkin vain Paavalin itsensä Jumalalta neuvottelemana.

Kahdeksan vuosisataa myöhemmin sak-lalaisessa luostarissa omien sanojensa mukaan

iirin kielestä kääntämässään *Visio Tnugdalin* munkki Marcus kertoo irlantilaisen Tnug-dalus-ritarin näystä Corkin maakunnassa. Vaivuttuaan kolmen päivän tiedottomuuteen ritari pääsi enkelin opastamana tutustumaan taivaaseen ja helvettiin, minkä seurauksena hän muutti aiemmin välinpitämättömät ja lihalliset elämäntapansa. Hän sai myös en-keliltä tehtävän kertoa näkemästään ja koke-mastaan kohtaamilleen ihmisille. Tavallista olikin, että näyn vastaanottaja muutti aiem-min kehnot tapansa ja sai tehtävän varoit-taa muita kelvottoman elämän seurauksista. Myös Tnugdaluksen ilmestykseen sisältyy aja-tus eriaasteisista synneistä ja hyveistä elämässä vastavuoroisine seurauksineen tuonpuoleises-sa. Ahmatti kärsii halvauksen ruökapöydässä ja peto ahmii siveettömät kirkonmiehet siinä missä ”jokseenkin hyvät” virkistäytyvät läh-teellä ja marttyyrit ja puhtaast laulavat Juma-lalle ylistyshymnejä. Taivas on Tnugdaluksen näyssä jalometalleista ja arvokivistä raken-nen muurin ympäröimä. Kirjoittaja kiinnit-tää erityistä huomiota tuonpuoleisen topo-grafiaan, jossa on laaksoineen ja vuorineen yhtäläisyyksiä Danten vastaavaan. Aikanaan *Tnugdaluksen näky* oli hyvin laajalle levinnyt ja siitä on tunnistettu yli 170 meidän päiviim-me säilynyttä käsikirjoitusversiota kokonaisi-na tai fragmentteina.

Kirjallinen kiirastuli

Irlantilaisessa näkykirjallisuusperinteessä yh-distyi keskiajalla kristillinen ja kelttiläinen esikristillinen tuonpuoleista käsittelevä kerto-muskulttuuri. Muissakin irlantilaisissa ilmes-tysteksteissä, kuten *Tractatus de Purgatorio Sancti Patricii* ja *Fis Adamnáin*, kuvataan ker-tojan matkaa halki helvetin kauhuja taivaan autuuteen. Näissä teksteissä erottuu myös häivähdys kiirastulen ajatuksesta – tuomio synneistä ei välttämättä ole ikuinen, vaan tuo-mittu sielu päästetään parempaan paikkaan kärsittyään ensin tekosistaan. Esimerkiksi elä-

vien esirukoukset saattoivat lyhentää määrä-tyn rangaistuksen kesto. Teksteissä on hyvin opettavainen sävy ja kulkiessaan kiirastulen kärsimysten halki *Tractatus de Purgatorio San-cti Patricii* kertojahahmo selviää vastoinkäy-misistään Kristuksen nimeen turvautumalla. Erityisesti tämä korostuu kapealla sillalla, jon-ka toisella puolella odottaa pelastus ja alla Vi-sio Paulistakin tuttu helvetin leimuava virta. Taivaan enkelit koettavat tukea hyvin eläneitä ja helvetin enkelit kiskoa heitä roihuaviin sy-vyyksiin. Kristuksen nimeä kutsuttaessa, silta levenee ja päähenkilö selviytyy tästäkin kipe-rästä tilanteesta. *Fis Adamnáinissa* kiirastuli ilmenee useana ovena, joista vain yksi johtaa paratiisiin, toisten takana odottavat polultaan harhautunutta erilaiset piinat, joista lopulta kuitenkin vapautuu ja voi jatkaa kohti mää-ränpäätä. Tässä kertomuksessa määränpää jakautuu maalliseen paratiisiin ja taivaalliseen taivaaseen.

Esitelmä oli monellakin tavalla kiinnos-tava: oli kiehtovaa kuulla millainen kulttuu-ritausta yhdellä Euroopan renessanssin tun-netuimmista merkkiteoksista on takanaan. Toisaalta oli myös mielenkiintoista tutustua keskiajan oppineiden käsityksiin tuonpuolei-sesta ja sen rakenteesta. Nämä osoittautuivat toisinaan riemastuttaviksi, toisinaan grotes-keiksi. Kolmanneksi – kirkollisille teksteille tyypillisestikin – oli avartavaa nähdä millai-silla pedagogisilla kerronnan keinoilla teks-tien lukijakuntaa pyrittiin opettamaan ja ohjaamaan moraalisesti. Näkykirjallisuus on ollut sekä suosittua että maantieteellisestikin laajalevikkistä, mikä tukee tulkintaa Danten saamista vaikutteista. Eskatologisilla teksteil-lä on varmasti ollut ensisijaisesti opetta-va funktio. Aihepiiriä käsittelevän esitelmän nykykuulijan mielessä herää kuitenkin väki-sinkin kysymys, johon ainoastaan aikalainen olisi osannut vastata. Kuinka usein näitä teks-tejä luettiin värikkään viihteen ja fantastisten kertomusten vuoksi?

KANNU JA KIRKONKELLO

– *haaksirikkojen kaikuja Suomen rannoilta*

Teemu Korpijärvi

KOTKAN MERIKESKUS VELLAMOSSA sijaitsevassa Suomen merimuseossa on tämän vuoden toukokuusta lähtien ollut vaihtuvana näyttelynä esillä *Kannu ja kirkonkello – hylkytarinoita keskiajalta*. Nimensä mukaisesti näyttely käsittelee Suomen keskiaikaisia hylkylöytöjä ja niihin liittyvää monipuolista ja ennennäkemätöntäkin esi-
neistöä. Pääesiintyjäksi näyttelyssä on valittu löytöpaikkansa mukaan nimetty Nauvon keskiaikaiseksi hylyksikin kutsuttu Egelskärin hylky, joka on ajoitettu 1200-luvun loppupuolelle ja on ainoa Suomessa kokonaisuudessaan tutkittu ja esiin kaivettu hylkykohde. Keskiaikaisten hylkyjen nimeäminen löytöpaikan mukaan on tavanomainen käytäntö, sillä yhtään tunnettua Suomen aluevesiltä löydettyä hylkyä ei ole pystytty yhdistämään nimettyyn laivaan, josta olisi säilynyt tunnettuja kirjallisia lähteitä. Useiden kansainvälistenkin hylkylöytöjen suhteen tilanne on sama kuin kotivesillämme, mutta toisinaan keskiaikaisia tai varhaiselle uudelle ajalle ajoittuvia löytöjä on myös pystytty yksilöimään aluskohtaisesti – yhtenä tällaisena mainittakoon Portsmouthin satamaan vuonna 1545 uponnut Englannin laivaston lippulaivana palvelut Mary Rose.

Näyttelyn hylt

Kansainvälisellä ajoituksella sydänkeskiaikaisia laivanhylkyjä näyttelyssä ovat Egelskärin löydön ohella Turun linnankadun alta löy-
tynyt Turun linnan veneenhylky sekä Virolah-

delta löytynyt Lapurin hylky, joista molemmat on ajoitettu 1200–1300-luvuille. Myös Porvoon Svartsån hylky on ajoitettu 1300-luvulle. Keskiajan loppupuolta edustaa Korp-
poon Vidskärin haaksirikkopaikka, joka on ajoitettu 1300–1400-luvuille.

Se, että Suomesta on toistaiseksi löydetty viisi keskiaikaista hylkyä, ei vielä tietenkään tarkoita, ettei haaksirikkopaikkoja voisi ehkä tulevaisuudessa löytyä enemmänkin. Tanskan kuningas Valdemar II Sejrin purjehdusopas 1200-luvulta kertoo, että nykyisen Suomen alueelle kuuluvaa saaristoa ja rannikkoa pitkin purjehdittiin keskiajalla niin säännöllisesti, että reitti oli aiheellista liittää kuninkaan maaluettelon osaksi. Näin vilkkaan reitin varrelta voidaan tulevaisuudessa toivottavasti yhä tehdä hylkylöytöjä, jotka edelleen valottavat Suomenlahden ja Itämeren keskiaikaista purjehduskulttuuria ja kauppaverkostoja Suomenkin aluevesillä. Liikennöinnin kansainvälisyydestä kertovat kaukaisilta alueilta tuodut esineet, joita on rahdattu vesitse. Tällaisia ovat esimerkiksi Lapurin hylystä löydetty reininmaalainen keramiikka sekä Egelskärin hylystä löydetty lasti liuskekiveä Norjasta, kalkkikiveä Tanskasta ja keramiikkaa nykyisen Saksan alueelta.

Koggi-tyyppiseksi alukseksi tunnistetusta Egelskärin hylystä on lisäksi tehty näyttelyssä kuvaava pienoismalli, joka herättää lasivetriinissään uinuvat hyllynkappaleet uudelleen eloon vierailijan silmien edessä. Koggi oli 1200-luvulla käytössä levinnyt, Pohjois-Saksan rannikoilta lähtöisin ollut tasapohjainen

ja lastitilaltaan aiempaan verrattuna ylivoimainen laivatyyppi, joka tunnetaan yleisimmin hansakauppiaisiin yhdistettynä.

Näyttelyn tähden rooliin asettuneesta Egelskärin hylystä on tuotu esille myös runsaasti säilyneitä puuosia, kiinnostuneen museovieraan ihmeteltäväksi. Kaiken kaikkiaan näyttelyn informatiivisuus on hyvä ja sopii sekä keskiajan merihistoriaan vihkiytymättömälle ummikolle, kuin on kiinnostava myös aiheeseen hieman syvemmin perehtyneille. Varsinaisten laivanhylkyjen ja niiden löydetyn lastitavaran lisäksi näyttelyssä kerrotaan Itämeren yhteyksistä ympäröivään maailmaan. Näyttelyssä kuvataan havainnollistavasti kaupan ja vaikutteiden liikettä vesitse. Rannikoltaan rikkonaisen Itämeren ympäristössä, jossa maitse on ollut vaivalloista matkustaa raskaiden lastien kanssa, laivat ovat muodostaneet yhteyksien elinehdon.

Ihmisten ja verkostojen Itämeri

Aikakautensa laajimpiin lukeutunutta hansakauppiaiden verkostoa ja sen toimintaa kuvataan näyttelyssä mielenkiintoisesti. Keskiajan merihistorian tutkimuksessa varhaisemman ajan viikingit ja sydänkeskiajalta lähtien hansakauppiat nousevat usein nopeasti keskiöön. Kannu ja kirkonkello -näyttely antaa kuitenkin äänen myös tullimaksujen ohitse talonpoikaipurjehdusta harjoittaneelle rahvaalle, satamakaupunkien asukkaille, joiden elinkeino riippui kaupankäynnistä ja esimerkiksi kirkonmiehille, jotka laivoilla matkustivat ja tavaraa rahtasivat – hyvänä esimerkkinä Egelskärin hylystä löydetty kirkonkello! Näyttelyssä kuvataan myös hyvin varhaisen merenkulun riskejä, niitä vaaroja, joiden seurauksena näyttely on tullut mahdolliseksi ja meillä on käytettävissämme aikakauden laivanjäänneksiä.

Omasta näkökulmastani oli erittäin kiinnostavaa päästä tutustumaan näyttelyyn, jonka aikarajaus ja teema ovat pitkälti yhteneväi-

set tutkimusintressieni kanssa. Vaikka oma tutkimustyöni keskittyy Suomenlahden ja Itämeren etelärannikoille, olivat nämä varsin todennäköisesti samoja laivoja, jotka kävivät Visbyssä, Tallinnassa ja Riiassa. On kenties hieman ikävä ajatella, että niin laivat ja lastit, kuin mahdollisesti miehetkin päättivät matkansa Itämeren laineisiin. Murheellisesta taustastaan huolimatta hylkylöydöt tuovat niin tutkijalle kuin aiheesta kiinnostuneelle harrastajalle viestin vuosisatojen takaisesta merenkulkuelinkeinosta, joka sitoi Itämeren rantojen valtakunnat toisiinsa ja yhdistivät ne keskiajan laajempaan eurooppalaiseen kulttuuriyhteyteen. Nämä laivat kuljettivat paitsi rahtitavaraa myös ihmisiä ja ihmisten mukana uusia ajatuksia ja ideoita Euroopan keskusten ja äärilaitojen välillä.

Mielestäni Kannu ja kirkonkello täydentää erittäin hyvin merimuseon päänäyttelyn aikajanaa, jossa siinäkin perehdytään varhaiseen vesiliikenteeseen ja merenkulkuun vanhempien aikojen osalta aina kivikaudelta keskiajalle saakka. Päänäyttelyn esitys on toki vaihtuvaa näyttelyä jonkin verran suppeampi ja käsittelee keskiajan merenkulkua pintapuolisemmin. Suosittelen lämpimästi kaikkia keskiajasta, merenkulun historiasta ja tietenkin erityisesti keskiajan merenkulusta kiinnostuneita tutustumaan merikeskus Vellamoon ja sen keskiaikaiseen hylkynäyttelyyn.

Kannu ja kirkonkello -näyttelyyn voi vielä tutustua useamman kuukauden 18. tammikuuta 2015 saakka. Tietoa näyttelyn aukioloajoista voi etsiä merikeskus Vellamon verkkosivuilta ja näyttelyssä esillä olevista hylyistä löytyy tarkempaa tietoa museoviraston verkkosivuilta kulttuuriympäristön alta löytyvästä muinaisjäänösrekisteristä hake-
malla alusten hylkyjä keskiajalta.

www.merikeskusvellamo.fi
www.nba.fi

GLOSSAN KESÄRETKE MANKBYHYN 7.6.2013

Karolina Kouvola

VIIME KESÄNÄ Glossan perinteinen kesäretki suuntautui Mankbyn keskiaikaiseen kylään Espooseen. Sateisesta perjantai-iltapäivästä huolimatta paikalle oli saapunut lähemmäs kaksikymmentä keskiajan ja arkeologian ystävää. Ajankohta oli sinänsäkin sopiva, että vuosi 2013 jäänee viimeiseksi Mankbyn kaivausvuodeksi, sillä kylän keskiaikainen kerros on tänä kesänä saatu esille useita vuosia kestäneiden arkeologisten kaivausten jälkeen. Espoon kaupunginmuseon edustaja Jenni Siltainsuu ja Helsingin yliopiston arkeologit Georg Haggrenin johdolla tarjosivat glossalaisille mielenkiintoisen opastuksen keskiaikaiselle kylätontille ja erinomaisen tilaisuuden kysyä tarkentavia kysymyksiä Mankbyn alueesta ja sen löydöistä.

Mankby löydettiin vuonna 2004 muinaisjäännösinventoinnin yhteydessä Espoon kartanon mailta. Kylä oli hylätty vuonna 1556 kuninkaan voudin todettua maiden olevan mitä otollisimmat kuninkaankartanon perustamiselle. Mankbyn väestö hajaantui todennäköisesti lähikyliin, mutta varmaa tietoa heidän sijoittumisestaan kylästä muuton jälkeen ei ole. Kylän maat jäivät hieman syrjään kuninkaankartanosta – lukuun ottamatta kuninkaankartanon aikaista suurehkoa rakennelmaa, jota on todennäköisesti käytetty leivintupana – joten se on säilynyt 2000-luvulle lähes koskemattomana. Espoon kaupunginmuseo ja Helsingin yliopisto ovat tutkineet Mankbyn kylätonttia yhteistyössä vuodesta 2007 alkaen ja arkeologisten kaivausten jäl-

jiltä alueella on havaittavissa noin 20 keskiaikaista talonpaikkaa. Näiden lisäksi alueelta on löydetty muinaispelto, jossa on edelleen havaittavissa auranjälkiä.

Koska keskiaikainen kerrostuma on jo useamman vuoden aikana kaivettu esille, oli tämä kesä esinelöydöiltään niukempi aikaisempiin kaivauskausiin verrattuna. Mankbystä on kuitenkin aiempina vuosina löytynyt esineistöä, joka on omalta osaltaan todistanut kylän varallisuudesta ja kansainvälisistä yhteyksistä muun muassa Keski-Eurooppaan. Löytyipä alueelta myös todennäköisesti 1300-luvulle ajoittuva kellarirakennelma portaitteen, joka omalta osaltaan täydentää kuvaa kylässä eletystä varakkaasta elämästä. Tämän kesän kaivauksissa kyettiin yhdistämään eri rakennukset toisiinsa ajallisesti muodostaen erinomaisen keskiaikaisen ”kartan” kylärakennuksista.

Tulevaisuudessa Mankbyn keskiaikaiselle kylätontille perustetaan arkeologinen puisto Espoon kaupunginvaltuuston helmikuussa 2011 tekemän päätöksen mukaisesti. Puisto tulee tarjoamaan tietoa keskiaikaisesta kyläelämästä Uudellamaalla. Kävijät pääsevät näkemään hyvinkin konkreettisesti omin silmin, millainen keskiaikainen kylä on ollut ja kuulemaan tarinoita elämästä Uudenmaan rannikolla 1200- ja 1300-luvuilla.

ROOMAN PERILLISET: *kuusi vuosisataa keskiajan historiaa*

Teemu Korpijärvi

OXFORDISSA KESKIAJAN HISTORIAN professorina toimivan Christopher Wickhamin muutaman vuoden takainen myöhäisantiikkia ja varhaiskeskiaikaa käsittelevä *The Inheritance of Rome: A History of Europe from 400 to 1000* on mittava voimanponnistus. Kansantajuisesti kirjoitetussa kirjassa käydään läpi puoli vuosituhatta läntisen Euroopan historiaa Länsi-Rooman valtakunnan luhistumisesta alkaen. Kirja jakautuu kronologisesti ja maantieteellisesti neljään kokonaisuuteen. Ensimmäinen osa käsittelee Länsi-Rooman hajoamista ja sijoittuu pitkälti Välimeren ympäristöön. Toinen osa käsittelee läntistä Eurooppaa 550-luvulta 700-luvulle. Kolmas osa tarkastelee Bysanttia ja sen itäpuolelta levittäytyviä islaminuskoisia valtakuntia. Neljännessä osassa tarkastellaan Länsi-Eurooppaa karolingien aikana ja heidän jälkeensä aina 1000-luvulle saakka. Vaikka tarkastelussa liikutaan nykyisen Euroopan alueella ja sen ulkopuolellakin, erottuu keskiossa usein Välimeri tai yhteydet sinne. Teoksen otsikon huomioon ottaen tämä yhteys näyttäytyykin luontevana.

Wickhamin tarkastelukulma on pitkälti maantieteellinen ja talouskeskeinen. Logistiikka, teknologinen kehitys ja yhteydet kansojen ja valtakuntien välillä muodostavat punaisen langan, joka kuljettaa lukijaa haki historian kehityslinjojen. Myös muussa Wickhamin tuotannossa taloudelliset ja tuotannolliset näkökulmat ovat hyvin edustettuina. Hän saa lukijan hahmottamaan yksityiskohtaisempia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia ilmiöitä nostamalla näitä esiin laajempaa taloudellista taustaa vasten. Esimerkiksi Rooman valtakunnan hajoaminen ja siihen johtaneet syyt esitetään pitkänä kehityskulkuna äkillisen

mullistuksen sijasta. Wichamin kirjan maailma ei ole yksinapainen, vaikka Välimerellä onkin siinä keskeinen rooli. Hajalleen kehittyvän Länsi-Euroopan vastapainona idässä säilyy Rooman valtakunnan perintö Bysantin valtakunnassa ja läntisen kristikunnan rajojen ulkopuoliset voimakteijät huomioidaan luontevasti. Näin laajaa ajallista ja maantieteellistä kokonaisuutta tarkasteltaessa onkin luontevaa valita yksi pääasiallinen näkökulma, jonka kautta tehokkaasti vältetään esityksen jääminen pintaraapaisun kaltaiseksi. Wickhamin pedagoginen kyky sekä informatiivisia anekdootteja esitystapa näkyvät tekstissä ja hän onkin omistanut kirjansa muinaisaikojen ja keskiajan historian opiskelijoilleen.

Yleisesityksenä varhaiskeskiajan laajoista kehityslinjoista ja Euroopan kartan muotoutumisesta Rooman hajoamisen jälkeen Wickhamin teos täyttää tehtävänsä erinomaisesti. Temaattisesti yksityiskohtaisempia ja ajallisesti tai maantieteellisesti rajatumpia tutkimuksia on tietenkin saatavilla useita, mutta laajana varhaiskeskiajan historian esityksenä teos on mielestäni aivan omaa luokkaansa. Teoksen bibliografia on mittava ja Wickham avaa kirjallisuusviitteidensä kautta kiinnostuneelle lukijalle portin käsiteltyjen ilmiöiden yksityiskohtaisempaan tarkasteluun. Tässä teos tunnistaa 650 sivun asettamat rajoitteet ja päästää lukijan suosiolla seuraamaan itse jälkiä eteenpäin niin halutessaan. Harvassa populaariesityksessä käsitellään eurooppalaista keskiajan historiaa näin laajalla, lähestyttävällä ja ammattimaisella tavalla.

Wickham, Chris, *The Inheritance of Rome: A History of Europe from 400 to 1000*. Penguin Books, 2010.

ARKISTOLÄHTEIDEN PYSYVÄT SÄHKÖISET TUNNISTEET (PID)

*Kokemuksia Suomen keskiajan ja 1500-luvun
sähköisiin aineistoihin viittaamisesta*

Anu Lahtinen

Jo 1990-luvulla ehdittiin visioida monenlaisia mahdollisuuksia, joita sähköiset aineistot tarjoaisivat historiantutkijoille. Ongelmana on, miten varmistaa verkko-osoitteiden pysyvyys. Arkistolaitos kokeilee pysyvien sähköisten tunnisteiden (PID - Persistent Identifier) käyttöä. Ne tarjoavat lukijalle suoran ja pysyvän tunnisteiden asiakirjan digitoituaan versioon. Katsauksessa käsitellään kirjoittajan kokemuksia 1400-1500 -lukujen aineiston käytöstä.

Digiaineistojen mahdollisuuksia ja murheenkryynejä

Historiantutkijankin aineistoista osa on sähkösyntyisiä, jo alkujaan verkossa. Moni käyttää silti ennen kaikkea vanhoja paperi- ja pergamenttiaineistoja, joita on pyritty myös digitoimaan. Aineistojen vapaa saatavuus verkossa tuo lähteet monien ulottuville ajasta ja paikasta riippumatta. Parhaassa tapauksessa tutkimuksesta tulee läpinäkyvämpää ja lähteiden analysointi helpottuu.

Moniin suuntiin linkitettävä, vuorovai-
kutteinen arkisto- ja tutkimustyö herättää

paljon odotuksia. Parin vuosikymmenen mittainen internet-aikakausi on silti osoittanut, että on vaikea huolehtia viitteiden ja linkkien pysyvyydestä. Monet verkkoresurssit ovat eh-
tineet käydä kelvottomiksi tai kadota palvelinvaihdosten tai muiden muutosten vuoksi.

Kuitenkin tieteellisen tutkimuksen perusvaatimukseen kuuluu, että käytettyjen aineistojen on oltava muiden tutkijoiden tai aiheesta kiinnostuneiden tavoitettavissa ja tarkistettavissa. Historiantutkimuksen aikajänne on todella pitkä, tutkimus ja aineistot voivat olla merkittäviä vielä vuosisatojen kuluttua. Tämä asettaa aineiston säilyttämiselle ja saatavuudelle omat vaatimuksensa.

Finlands medeltidsurkunderista Diplomatarium Fennicumiin

Diplomatarium Fennicumia, *Finlands medeltidsurkunder* -lähdejulkaisun sähköistä versiota,¹ alettiin suunnitella vuonna 1998. Se on ollut käytettävissä hiukan eri muodoissa 2000-luvun alusta lähtien.² Kyse ei ole alkuperäisaineistojen digitoinnista vaan lähdejulkaisun viemisestä verkkoon. Tutkimuk-
sen kannalta on loistava asia, että sähköinen

versio on saatu nopeasti käyttöön. Toisaalta toteutusajankohtana ei vielä osattu ennakoida kaikkia ongelmia, joihin nykyään osataan varautua.

Diplomatarium Fennicumia on siirretty Kansallisarkiston palvelimelta Svenska Litteratursällskapetin palvelimelle, ulkopuol-
sella palvelimelle ja sitten uudestaan Kansallisarkiston palvelimelle.³ Joidenkin DF-osuuk-
sen viittauspolut ja lisätiedot ovat muutosten myötä katkenneet ja kadonneet.

Asiakirjahaku DF:stä tuottaa nyt siis eri-
näköisen tuloksen kuin vaikkapa 2000-luvun
alussa, ja mukana on osin korjattuja yksityis-
kohtia, osin uusia pikkuvirheitä verrattuna
Finlands medeltidsurkunder -versioon. On
kuitenkin toiveita, että DF:ää voidaan tule-
vaisuudessa muokata entistä toimivammaksi
verkkoresurssiksi.

Kohti pysyviä sähköisiä tunnisteita

Arkistolaitos kehittää pysyviä, vakiintuneita
viittaamistapoja ja tunnisteita (PID - Persis-
tent Identifier), joita voitaisiin käyttää tulevis-
sa tutkimusjulkaisuissa. Kyse on sekä digitoi-
duista että digisyntyisistä lähteistä. Tarkoitus
on, että kullekin lähteelle tai lähteestä otetulle
kuvulle luodaan pysyvä tunniste (URN), jo-
hon tutkija voi tutkimuksessaan viitata. Kir-
jastot ja julkaisuarkistot yksilöivät sähköisiä
julkaisuja samalla tavalla.

Kun tutkija kirjoittaa artikkeliinsa läh-
deviitettä, hän voi ilmoittaa arkistoyksilön ja
lähteen tiedot ja sen jälkeen pysyvän URN-
tunnisteen. Jos artikkeli ilmestyy sähköisessä
muodossa ja jos URN-tunnisteesta on alku

<http://urn.fi/URN...>, lukija voi siirtyä URN-
linkistä suoraan katsomaan lähteen digiver-
siota. Vaikka järjestelmät ja verkkosivut vaih-
tuisivat, URN-osoite säilyy.

Olin vuosina 2012-2013 mukana Arkis-
tolaitoksen asettamassa työryhmässä, jossa
suunniteltiin uuden lähdeviitepalvelun pe-
rusperiaatteita ja kokeiltiin PID-viitetyökalun
toimivuutta. Tavoitteena oli mahdollisimman
helppokäyttöinen työkalu. Tekemällä oppii
parhaiten, joten kirjoitin katsausartikkelin ja
kokeilin sen lähdeviiteissä URN-tunnusten
luomista ja käyttöä.⁴

Artikkelissa käytettiin kahta aineistoa,
jotka oli jo viety Arkistolaitoksen Digitaal-
liarkistoon.⁵ Kokeiluun valikoituivat Sund-
holman kartanon arkisto (Turun maakunta-
arkisto, digitoituna) sekä kaksi voutintiliä
Varsinais-Suomen voutikunnasta. Nämä ai-
neistot ja viitetyökalu löytyvät osoitteesta
<http://195.148.246.52/> (viitattu 5.10.2013).
Viitetyökalu oli tehty alustavaa kokeilua var-
ten ja toiminnoissa on siksi tiettyjä rajoituk-
sia.

Kokemuksia PID-viitetyökalusta

Pienikin kokeilu teki asiasta heti paljon ym-
märrettävämmän. Tutkimustyöhön viitetyö-
kalu ei tässä tapauksessa varsinaisesti vaikut-
tanut, vaan käyttö tuli ajankohtaiseksi vasta
tekstiä viimeisteltäessä ja viitteitä hiottaessa.

PID-viitetyökalu tuotti eräänlaisen säh-
köisen ”raakalähdeviitteen” digitoituaan ai-
neistoon. Viitteessä oli kaksi osaa, selkokieli-
set viitetiedot sekä aineiston pysyvä tekninen
tunniste. Lähdeviitteen tiedot voi kopioida

¹ Osoite syyskuussa 2013 <http://extranet.narc.fi/DF/> (viitattu 29.9.2013).

² Lisätietoja ks. <http://extranet.narc.fi/DF/DFprojekti.HTM> (viitattu 29.9.2013).

³ Kirjoittaja on vuosien 2012-2013 aikana päässyt tutustumaan Diplomatarium Fennicumin eri versioi-
hin ja kätköön jääneisiin tietokannan osiin.

⁴ Lahtinen, Anu: ”Kartano ja kyläläiset. Sundholman omistajien ja lähiseudun asukkaiden omaisuus-
kiistoja 1500-luvun Kalannissa” Ennen ja nyt 2/2013, <http://www.ennenjanyt.net/?p=700>. (viitattu
10.10.2013).

⁵ <http://digi.narc.fi/digi> (viitattu 5.10.2013).

ja viedä oman tutkimuksen alaviitteeseen tai muistiinpano-ohjelmaan. Viitetyökalussa oli sekä kopiopainike että mahdollisuus itse hii-rellä valita ja kopioida lähdeviiteen teksti.

Viitetyökalu haki arkistoaineiston meta-tiedot valmiiksi. Arkistotiedot esitettiin järjes-tyksessä **Indeksitieto** [jos on], **Signum**, **Ar-kistoyksikkö rajavuodet**, **Arkisto**, **Säilyttäjä (lyhenne)**. Asiakirjaa tai sivua koskevat tiedot oli muokattava erikseen, mutta tämä ei sinän-sä eroa normaalityöstä - tavallisestihan koko arkistoviite on kirjoitettava erikseen.

Esimerkiksi erästä Sundholman karta-non asiakirjasta PID-työkalu antoi seuraavan pohjatekstin:

Viite: 3, Lagman Klas Fleming förbju-der Kallelaborna i Nykyrka all kats-läggning före eller under fiskens lek-tid i socknens allmännings vatten 20 mars 1417 1417-1417, Sundholman kartanon (Kalanti) arkisto, TMA. URN:NBN:fi-al2013040313254814 498486

Työkalu tarjosi tunnuksen kopiointitavasta riippuen joko muodossa URN:NBN:fi... tai <http://urn.fi/URN:NBN:fi...> Lähdeviiteeseen päätyi lyhennetty käännös (viitetyökalus-ta suoraan poimittu osuus on lihavoitu):

Laamanni Klaus Flemingin tuomio kalavesistä vuodelta 1417, **Sundhol-man Kartanon (Kalanti) arkisto, TMA.** <http://urn.fi/URN:NBN:fi-al2013040313254814498486>⁶

Voudintilin sivusta PID-työkalu tarjosi puo-lestaan tällaisia pohjatietoja:

Viite: 485, Turun linnaläänin maakir-ja 1540-1540, Varsinais-Suomen vou-tikuntien tilejä, KA. URN:NBN:fi-al2013040313254593834420

Muokattuna lähdeviite näytti tältä - esimer-kiksi foliolehden numero oli lisättävä itse:

Turun linnaläänin maa-kirja 1540, KA 485, f. 109v. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-al2013040313254593834420>

Voudintilit on totuttu tutkimuksessa usein kuittaamaan hyvin niukoin merkein, Valtio-narkiston aikaan VA [signum, tässä tapaukses-sa 485] ja Kansallisarkiston aikaan KA [sig-num]. Digiarkistossa ja viitetyökalussa tulee esiin toinen logiikka, ja se saattaa ajan mittaan vaikuttaa viitemerkintöihin.

Miten tästä eteenpäin?

Nyt tehty kokeilu oli ensitietä, ja PID-työkalua tullaan kehittämään edelleen osana arkistolaitoksen muita kehitystoimia. URN-viitteet tuntuivat selkeämmiltä kuin vaikkapa Digiarkiston osoitteiden käyttö. Tarkoitus on löytää toimintatapoja, joita voidaan opettaa myös viiteapparaatteihin perehtyville histori-an opiskelijoille.

Vuoden 2014 aikana on tarkoitus koo-ta joukko pilottiartikkeleita, joiden avulla testataan Arkistolaitoksen digitoituja tai di-gisyntyisiä aineistoja. Pilottiartikkeleiden julkaisuun osallistuu ainakin *Ennen ja nyt -historian tietosanomat* (www.ennenjanyt.net), ja artikkelipyyntö julkaistaneen lähitulevaisuu-nessa.

Mikään sähköinen työkalu ei korvaa al-kuperäistä asiakirjaa, mutta kaikki tutkimus-hankkeet eivät vaadi kaikkien alkuperäisten asiakirjojen käyttöä. Koska digitoit, alun perin paperi- tai pergamenttisyntyiset aineis-tot ovat jatkossakin keskuudessamme, myös keskiajan ja varhaisen historian lähdeaineisto-jen käyttäjien kannattaa pysyä kuulolla.

Kirjoittaja on Ennen ja nyt -verkkolehden päätoimittaja sekä Suomen historian dosentti Turun yliopistossa. Yhteystiedot anulah@utu.fi / twitter.com/anulah. PID-pilottihankkeessa kirjoitetut artikkelit pohjautuvat Sundholman kartanoon liittyvään tutkimukseen, jota ovat rahoittaneet mm. Suomen Akatemia, Helsingin tutkijakollegium sekä Uudenkaupungin Suo-malaisen Seuran Säätiö.

GLOSSA RY. TIEDOTTAA

GLOSSAN SYYSKOKOUS

Keskiajan tutkimuksen seura Glossa ry:n syyskokous pidetään Tieteiden Talolla maanantaina 8.12. alkaen klo 17:00.

Syyskokouksessa valitaan seuralle uusi hal-litus sekä muut toimitsijat ensi vuodelle, vahvistetaan toimintasuunnitelma ja ta-lousarvio sekä päätetään ensi vuoden jä-senmaksu. Kokousta seuraa esitelmä, josta tiedotetaan tarkemmin myöhemmin.

Tervetuloa mukaan!

TAPAHTUMAKALENTERI

Näyttely Suomen merimuseossa:

Kannu ja kirkonkello – hylkytarinoita keski-ajalta -näyttely Kotkan merikeskus Vellamos-sa 9.5.2014–18.1.2015.

Kannu ja kirkonkello -näyttely kertoo kasva-van kaupankäynnin, lisääntyvien yhteyksien sekä merenkulun historiaa Suomesta tun-nettujen keskiaikaisten hylkylöytöjen avul-la. Keskiaikaiset hylkykohteet ovat monella tapaa tärkeitä tiedonlähteitä. Ne täydentävät hienolla tavalla tietojamme aikakaudesta, jos-ta kirjalliset lähteet kertovat vain vähän.

www.merikeskusvellamo.fi

TUCEMEMS -symposium:

Linguistics Meets Book History: Seeking New Approaches -symposium Turussa 24.–25. 10.2014, rekisteröityminen päättyy syys-kuun lopussa. Lisää tietoa symposiumista TUCEMEMS:in sivuilta: tucemems.utu.fi.

TUCEMEMS -työpaja:

Relics and Saints – Remnants of Papacy in Reformed Churches -työpaja Turussa 31.10.–1.11.2014, rekisteröityminen päättyy 1.10. Lisää tietoa TUCEMEMS:in sivuilta: tucemems.utu.fi.

Glossa Tieteiden yössä:

Glossa osallistuu Tieteen päivien 2015 yhte-ydessä järjestettävään Tieteiden yö -tapahtu-maan 8.1.2015 teemalla *Sattuma – Slumpen*. Lisää tietoa Glossan ohjelmasta tulee syksyllä ilmestyvään Glossaen ja yhdistyksen verkko-sivuille.

⁶ Digiarkistossa asiakirjan osoite on <http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=170915> (viitattu 5.10.2013). Finlands medeltidsurkunder -julkaisussa kyseessä on osassa II asiakirja numero 1499, Diplomatarium Fennicumin asiakirjaosoite on <http://extranet.narc.fi/DF/detail.php?id=1499> (viitattu 5.10.2013).

Lähettilä:

Glossa ry.
Kirkkokatu 6
00170 Helsinki

Glossa - keskiajan tutkimuksen seura ry.

- perustettiin vuonna 1996
- on Tieteellisten seurain valtuuskunnan jäsen
- yhdistää eri tieteenalojen näkökulmia keskiaikaan
- järjestää esitelmätilaisuuksia, seminaareja, retkiä ja muita keskiajan tutkimusta edistäviä ja esitteleviä tapahtumia
- välittää tietoa itäisen ja läntisen Euroopan keskiajasta kaikille kiinnostuneille
- ottaa kantaa keskiajan tutkijoiden ja opiskelijoiden kannalta ajankohtaisiin kysymyksiin

Glossan jäseneksi

Yhdistyksen jäseneksi ovat tervetulleita tutkijat, opiskelijat ja kaikki, joita tutkimustieto keskiajasta kiinnostaa. Yhteisöjäseniä ovat esimerkiksi kirjastot, yhdistykset ja tutkimuslaitokset. Yhteensä jäseniä on jo yli sata.

Jäsenmaksut vuonna 2014

Tavallinen: 17 € / vuosi
Perustutkinto-opiskelijat: 12 € / vuosi
Perhejäsenet: 25 € / vuosi koko perheeltä yhteensä
Yhteisöt: 25 € / vuosi

Liittyminen käy kätevästi ottamalla yhteyttä jäsenrekisterin hoitaja Lauri Hirvoseen (*lauri.hirvonen@helsinki.fi*). Kerro viestissä uuden jäsenen nimi, osoite, sähköpostiosoite ja / tai puhelinnumero sekä jäsenmaksun tyyppi.

Postituslistalle

Yhdistyksen sähköpostilista on glossa-list@lista.tsv.fi. Listalla välitetään tietoa yhdistyksen omasta toiminnasta sekä muita keskiajan tutkimukseen liittyviä uutisia.

Seuraava Glossae ilmestyy joulukuussa 2014

Aineisto pyydetään toimittamaan 15.11.2014 mennessä Glossaen toimitukselle osoitteeseen *glossae.toimitus@gmail.com*.